

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
Заслуженого діяча науки і техніки України
Соболя Євгена Юрійовича на дисертацію Бурми Ірини Павлівни на тему
«Адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у сфері праці:
європейський досвід та можливості імплементації в Україні», поданої на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності
12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право**

Дисертаційне дослідження І.П. Бурми присвячено актуальній темі – встановленню адміністративно-правових основ гендерної рівності у сфері праці в Україні, вивченню зарубіжного досвіду у цій сфері та можливостей його імплементації. Триваюча адміністративна реформа в Україні посилює актуальність, здійсненого І.П. Бурми дослідження, спрямованого на забезпечення належної реалізації принципів здійснення гендерної політики.

Актуальність теми «Адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у сфері праці: європейський досвід та можливості імплементації в Україні» зумовлена одночасною дією трьох факторів. По-перше, європейське трудове право активно оновлюється: ухвалено Директиву (ЄС) 2023/970 про прозорість оплати праці, що запроваджує обов'язки роботодавців щодо звітності про гендерні розриви в оплаті, критерії «праці рівної цінності» та процесуальні гарантії для працівників; держави-члени мають транспонувати її до 7 червня 2026 року. Для України як країни-кандидата це формує чіткі орієнтири зближення із *acquis* у частині недискримінації в оплаті.

По-друге, відкриття переговорів про вступ України до ЄС означає необхідність системного наближення до ключових актів ЄС у сфері рівності та праці — насамперед Директиви 2006/54/EC (recast) щодо рівних можливостей та рівного ставлення в зайнятості, а також Директиви (ЄС) 2019/1158 про баланс між роботою та сімейним життям (відпустки для батьків/доглядових осіб і право на гнучкі форми праці). Узгодження національних

адміністративних інструментів контролю, нагляду й відповідальності з цими стандартами є нагальною практичною задачею.

По-третє, імплементація європейських підходів має спиратися на міжнародні зобов'язання України (зокрема Конвенцію МОП № 100 про рівну винагороду), а також на актуальні внутрішні реформи оплати праці та державного управління, що потребують гендерної експертизи та запровадження прозорих механізмів запобігання дискримінації. Це висуває до правової науки запит на моделі адміністративно-правового забезпечення, які поєднують превенцію, моніторинг (звітність, гендерні маркери в бюджетуванні), ефективні процедури розгляду скарг і санкції, сумісні з європейською практикою.

Таким чином, дослідження є своєчасним і суспільно значущим: воно заповнює прогалини у теорії адміністративного права щодо інструментів забезпечення гендерної рівності у праці, пропонує дорожню карту імплементації новітніх ЄС-стандартів у національне правове поле та створює доказову базу для урядових політик і правозастосування в період євроінтеграції та відновлення держави. Пошук відповідей на питання розуміння принципу рівності попри зазначене на рівні філософського тлумачення з давніх часів було предметом наукових пошуків, але при цьому постійно перебуває у стані нормативної трансформації встановлення його сутності.

Вище зазначене обумовило актуальність здійсненого І. П. Бурмою дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 р., затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2011 р. № 942, Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VII. Дисертація підготовлена в межах запровадження та реалізації Стратегії

повернення активів на 2023–2025 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2023 р. № 670-р, та задля забезпечення ефективності здійснення вимог, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV, Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 р. та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 рр., затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р. Дисертацію виконано в межах планів науково-дослідної роботи Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права». Внесок здобувача полягає у встановленні адміністративно-правових основ гендерної політики в Україні.

Таким чином, підкреслюємо, що аналіз адміністративно-правових основ гендерної політики в Україні є актуальним предметом комплексного доктринального теоретико-правового та практичного дослідження.

Дисертаційне дослідження І. П. Бурми є затребуваним як з позицій правової науки, так і з точки зору практичної діяльності, спрямованої на удосконалення нормативно-правової бази.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

На підставі аналізу дисертації І. П. Бурми, необхідним є зробити висновок, що вона характеризується ґрунтовним комплексним науковим дослідженням, що відповідає поставленим меті та завданням.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Методологічну основу дисертації становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів та засобів наукового дослідження. За допомогою методів діалектики вивчено сутність поняття та зміст гендерної політики та особливості її розвитку (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). Такі загальнонаукові методи пізнання, як аналіз і синтез, дедукція й

індукція, дозволили здійснити характеристику аналізу національного законодавства та європейських стандартів щодо забезпечення гендерної рівності у сфері праці (підрозділи 1.2, 1.4, 2.1, 2.2); визначити суб'єктний склад відносин із адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у сфері праці в Україні (підрозділ 1.3); описати адміністративно-правові проблеми реалізації гендерної рівності на ринку праці (підрозділ 1.4); з'ясувати роль просвітницьких, моніторингових і превентивних заходів в адміністративно-правовому забезпеченні гендерної рівності у сфері праці (підрозділ 2.3). Методи компаративістики покладено в основу визначення нормативно-правової бази Європейського Союзу у сфері забезпечення гендерної рівності з питань праці та здійснення характеристики значення Європейського Суду з прав людини та Суду справедливості ЄС у механізмі забезпечення гендерної рівності в праці (підрозділи 2.1 та 2.2). Обґрунтування авторських пропозицій удосконалення реалізації адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у сфері праці здійснювалось у підрозділі 2.4.

Теоретичну основу дослідження становить досвід застосування та реалізації принципу гендерної рівності у сфері праці, що висвітлено у працях вітчизняних і закордонних учених, опрацьовані за темою дисертації нормативно-правові акти України та інших держав.

Емпіричним підґрунтям дослідження стали офіційні статистичні дані та матеріали, судова практика, публіцистичні, соціологічні та аналітичні дослідження.

Фундаментальність та комплексність роботи проявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертантом об'єкту та предмету дослідження. Починаючи роботу з загальнотеоретичної характеристики адміністративно-правового механізму забезпечення права на свободу думки, автор переходить до питання реалізації адміністративно-правових засад забезпечення гендерної рівності у сфері праці. Обраний вектор теоретико-правового дослідження дозволив І. П. Бурмі вирішити поставлені нею дослідницькі цілі та завдання, обґрунтувати власні наукові висновки та пропозиції.

Особистий внесок здобувача

Дисертація є самостійною науковою працею, що відображає результати проведеного дослідження. Встановлені теоретичні положення, висновки та пропозиції були досягнуті дисертантом за допомогою застосування методів наукового пізнання як загальнонаукового характеру, так і спеціальноправового спрямування. У роботі використано науково-інформаційні, нормативно-правові джерела та матеріали судової практики щодо реалізації адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у сфері праці, дослідження європейського досвіду та можливостей його імплементації в Україні.

Достовірність і наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації не викликає сумнівів, підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях, інших наукових заходах. Достовірність одержаних результатів підтверджується не тільки їх суто науковою значимістю, як певною системою здобутих дисертантом нових знань, що заповнюють деякі прогалини адміністративного права та процесу, але й їх практичним значенням на сучасному етапі, зокрема для вдосконалення чинного національного законодавства в тій його частині, що стосується правового врегулювання адміністративно-правових засад гендерної політики в Україні.

Погоджуючись у цілому з усіма визначеними автором складовими **наукової новизни** дослідження, вважаємо за необхідне акцентувати особливу увагу на деяких з них.

На основі проведеного дослідження сформульовано нові положення, які можна розглядати як внесок у розвиток адміністративного права України та які є важливими для правотворчої та правозахисної діяльності. Зокрема:

Автором визначено, що повномасштабне російське вторгнення у лютому 2022 р. спричинило кардинальні соціально-економічні зміни, які вплинули і на гендерні аспекти ринку праці. Встановлено, що, за даними Державної служби з

питань праці, початок повномасштабного вторгнення визначався глобальними процесами втрати роботи серед жінок, процесами вимушеної міграції, а також мобілізації чоловіків, що призвело до ситуації, за якої навантаження з утримання родин і забезпечення тилу значною мірою лягло на жінок. Акцентовано, що в таких умовах забезпечення гендерної рівності і інклюзивності у сфері праці мають визнаватися як один із керівних принципів повоєнної відбудови країни, що означає, що у плануванні відбудови інфраструктури, економіки та соціальної сфери українська влада має зобов'язання враховувати потреби та участь жінок нарівні з чоловіками, задля чого у серпні 2022 р. було затверджено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 р. та оперативний план її реалізації на 2022–2024 рр. (підрозділ 1.1.).

Автором визначено, що триваючими є процеси забезпечення відповідності актів національного законодавства на відповідність директивам ЄС, таким як: Директива про рівність у працевлаштуванні (2006/54/ЄС) та нова Директива про прозорість оплати праці (2023), що означає продовження правотворчої діяльності та роботи з удосконалення трудового законодавства, а також адміністративно-правового механізму забезпечення рівних умов праці незалежно від статі особи, що має бути спрямовано в тому числі на посилення відповідальності роботодавців за гендерну дискримінацію, введення обов'язкової звітності про гендерний розрив в оплаті праці на підприємствах тощо.

Здобувачем з'ясовано, що до негативних тенденцій збереження проявів гендерної нерівності у сфері бізнесу, праці та фінансів, за висновками EIGE, відносяться наявні практики у таких країнах, як Естонська Республіка та Республіка Словенія, які, попри те, що мають національне законодавство, що сприяє гендерній рівності в державних компаніях уже з 2004 р., але при цьому лише на 8 підпунктів збільшили відповідні пропорційні показники починаючи із жовтня 2014 р.

Іриною Павлівною акцентовано, що запровадження нормативних квот про розподіл посад між представниками різних статей на керівних та виконавчих позиціях у бізнесі та сфері найманої праці має відповідний позитивний результат. Здобувачем встановлено, що у 2024 р. на виконання директив ЄС було ухвалено закони про квоти в Королівстві Іспанія та Французькій Республіці, що законодавчо закріпили положення щодо гендерного балансу серед керівників вищої ланки.

З урахуванням аналізу практики ЄСПЛ засвідчено, що прояви дискримінації за гендерною ознакою у сфері праці зумовлюються переважно стереотипним сприйняттям особи, її соціальних ролей у суспільному житті, її можливостей здобувати ту чи іншу професію, реалізовувати ті навички чи вміння, якими особа володіє, що часто відбувається крізь призму її біологічних ознак статі, що визначається як стереотипна оцінка. Акцентовано, що навіть допущення презумпції того, що особа не є конкурентоспроможною на ринку праці через наявні у неї статеві ознаки, є проявом дискримінації та має розумітися як порушення права особи на свободу праці, а також може призвести до порушення інших належних їй трудових прав.

Необхідно підтримати авторський підхід, що превентивні заходи у сфері здійснення гендерної політики з питань праці полягають у запобіганні дискримінації та конфліктам у трудових правовідносинах, що розуміються як комплекс адміністративно-правових дій, спрямованих на недопущення порушень гендерної рівності ще до моменту їх виникнення, що включають: регулювання кадрової політики органів публічної влади з урахуванням гендерного балансу; впровадження антидискримінаційних процедур на етапі відбору персоналу (наприклад, заборона гендерних обмежень у вакансіях); створення внутрішніх механізмів запобігання та вирішення конфліктів на гендерному підґрунті на підприємствах; адміністративний супровід гендерних програм у державному та приватному секторі.

У роботі містяться й інші слушні положення, висновки та пропозиції.

Основні положення роботи знайшли відображення в 5 наукових статтях, з

яких 4 статті опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Вивчення дисертаційного дослідження та його автореферату дає підстави для твердження про ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Оформлення дисертаційної роботи зауважень не викликає.

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота І.П. Бурми написана на високому теоретичному рівні, має значну наукову та практичну цінність.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію І. П. Бурми, водночас вважаю за необхідне звернути увагу на питання, які могли б слугувати предметом дискусії та обговорення при захисті дисертаційної роботи:

1. Підрозділ 1.1 задекларовано як такий, що покликаний розкрити сутність і зміст здійснення гендерної політики. Втім, у фактичному викладі відбулася акцентуація на розмежуванні категорій «гендер» і «стать», тоді як власне зміст гендерної політики окреслено фрагментарно. За умов дисертаційної теми, орієнтованої на адміністративно-правове забезпечення у сфері праці, саме зміст політики (цілі, завдання, принципи, суб'єкти та їхні повноваження, інструменти й механізми реалізації, моніторинг та відповідальність) має бути описаний системно і з урахуванням галузевої специфіки.

2. У підрозділі 1.2, аналізуючи сучасний стан нормативно-правового регулювання гендерної політики у сфері праці, автор слушно порушує питання соціальної стійкості населення в умовах воєнного стану та її співвідношення з гендерною рівністю. Підхід видається продуктивним і методологічно виправданим. Водночас, у тексті відсутні: операційне визначення соціальної стійкості саме для сфери праці та з позицій гендерної рівності; критерії/індикатори досягнення стану соціальної стійкості, придатні до

вимірювання і моніторингу; підстави та рівні її нормативного закріплення (акти якого рівня та якими нормами мають установлюватися відповідні критерії, процедури моніторингу й відповідальність). Унаслідок цього поняття соціальної стійкості виконує радше декларативну, ніж регулятивну функцію, а його зв'язок із адміністративно-правовими механізмами у сфері праці лишається недостатньо розкритим.

3. У роботі не окреслено робочі дефініції «спеціальні (тимчасові) заходи», «гендерно-чутлива відбудова» та їх межі зі спорідненими політиками (антидискримінаційна, сімейна, соціальна).

4. Поза авторською увагою залишено питання встановлення змісту такої категорії як «множинна дискримінація» у її співвідношенні із реалізації гендерної політики. Але при цьому фактично таке явище є характерним для реалізації прав осіб, що є внутрішньо переміщеними.

5. У роботі змішано загальні та тимчасові нормативно-правові акти у сфері праці, при цьому автором не пояснено меж законних відступів і вимоги недискримінації під час надзвичайних режимів, зокрема під час режиму воєнного стану.

Наведені спірні положення і висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка має самостійний і творчий характер, наукову і практичну цінність. Наявність дискусійних питань насамперед характеризує актуальність і складність теми дослідження та власний підхід дисертанта до їх розгляду. В дослідженні авторів вдалося досягти поставленої мети.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. У дисертації не виявлено текстових запозичень, використання ідей, наукових матеріалів і результатів інших авторів без посилання на джерела та інших випадків порушення академічної доброчесності. Дисертація відповідає

вимогам, які пред'являються до дисертаційних досліджень, є оригінальною, самостійною, завершеною працею, в якій отримані нові науково обгрунтовані результати.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Бурми Ірини Павлівни на тему «Адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у сфері праці: європейський досвід та можливості імплементації в Україні», є самостійною завершеною науково-дослідною працею, у якій отримані нові науково обгрунтовані результати, що вирішують важливе для науки адміністративного права та процесу, а також рекомендації щодо удосконалення нормативних засад досліджуваного інституту.

Вважати, що дисертаційна робота Бурми Ірини Павлівни на тему «Адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у сфері праці: європейський досвід та можливості імплементації в Україні», яка подана на здобуття ступеня кандидата юридичних наук, за актуальністю, ступенем новизни, науковим рівнем та практичною цінністю, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на підставі прилюдного захисту на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
ректор Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Є.Ю. Соболев